

Menneisyys ja nykyisyys Venäjän arktisessa politiikassa

Tila ja sen laajuus määrittävät Venäjän arktisen (suurvalta-) politiikan suuntaa. Arktinen alue äärettömänä tilana ja sen historiallinen ulottuvuus liittyvät olennaisesti myös venäläisessä filosofiassa käytyyn keskusteluun äärettömän tilan ja venäläisen hallintatavan yhteydestä.

Venäjän federaation arktinen vyöhyke (*zona*) määriteltiin vasta vuonna 2014 presidentin asetuksella, mutta pohjoisen merkitys Venäjälle ja venäläisyydelle on ollut merkittävässä roolissa jo 1600-luvulla. Presidentti Putin on todennut, että arktinen on Venäjän tärkein alue ja tulevaisuudessa sen merkitys tulee entisestään korostumaan. Putin viittasi näin sanoessaan kuuluisaan venäläiseen tiedemieheen Mihail Lomonosoviin, joka aikanaan puhui samoin sanankääntein Siperiasta.

Arktisen alueen rakentaminen 2000-luvulla on esimerkki siitä, miten mennyttä, sankaritekoja vilisevää neuvostohistoriaa käytetään valikoiden venäläisessä identiteettipolitiikassa. Sillä arktiseen alueeseen liittyy vahvasti myös menneisyyden trauma, vankileirien saaristo ja pakkotyövoimalla rakennettu infrastruktuuri. Venäjän kontekstissa on mielenkiintoista, miten ”arktisen” ja ”pohjoisen” käsitteet limittyvät tai eroavat toisistaan. Pohjoisella viitataan yleensä Venäjän Euroopan puoleisiin pohjoisiin alueisiin, mitä pidetään isovenäläisen kulttuurin kehtona. Arktisella ei ole samanlaista kulttuurillista taustaa, vaikka jotkut ääriyhmät pitävätkin sitä venäläisten alkukotina.

Arktisen historiaa onkin viime vuosina pyritty tuomaan lähemmäs kansalaisia eri tavoin, mutta on mielenkiintoista huomata, että arktisen alueen historiassa on havaittavissa katkos 1950-luvulta 1980-luvulle. Pysähtyneisyyden aikana pohjoisten alueiden merkitys tieteellisteknisessä kehityksessä oli ilmeisen vähäinen, vaikka sotilaallisesti alue ei jäänyt tuolloinkaan merkityksettömäksi. Neuvostoliiton kunnianhimo suuntautui pohjoisen sijaan ylöspäin, kosmokseen, mutta yhtä kaikki kyseessä oli tilan haltuun ottaminen, levittäytyminen yhä laajemmalle alueelle.

1990-luvun Venäjällä huomio meni selviytymiseen ja valtiollisen omaisuuden uudelleen järjestämiseen. Pohjoisen sotilaallinen merkitys mureni kylmän sodan päätyttyä, jolloin Pohjoisen jäämeren satamat jäivät rapistumaan yksi kerrallaan asukkaiden muuttaessa ”mantereelle”, pois saarelta nimeltä *Arktika*. Saarimetafora kuvaa hyvin Venäjän äärialueita, jotka monien mielestä olisi järkevintä pitää asumattomina.

Arktisen historiakulttuuri toisintaa perinteistä venäläisen historiankäytön mallia, missä haluttu tulkinta menneisyydestä tuodaan ylhäältä käsin. Vuonna 2013 presidentin ukaasilla otettiin vuosikalenteriin polaarikävijän päivä, jolla on haluttu nostaa pohjoiseen erikoistuneiden ammattiryhmien arvostusta, sillä pohjoisten kehitysprojektien haasteena on koulutetun työvoiman heikko saatavuus syrjäseuduille.

Tutkimusmatkailijoiden ja tiedemiesten rooli on luonnollisesti merkittävä, mitä osoittamaan julkistettiin Pietarissa vuonna 2017 kaikille polaarikävijöille omistettu patsas koiraystäviä unohtamatta. Murmanskissa taas korjattiin vuosien rappion jälkeen reliefi, joka kunnioittaa arktisen alueen valloittajia. Valtakunnan rajoja neuvosto aikaan turvanneet rajavartijat saivat myös oman patsaansa Murmansiin pitkällisen odotuksen jälkeen, heilläkin koira seuranaan. Eläimet ylipäänsä liittyvät läheisesti pohjoiseen elämäntapaan myös muilla kuin alkuperäiskansojen edustajilla. Koirat, porot, kalat ja jopa hylkeet ovat päätyneet muistelun kohteiksi. Arktisen alueen stereotyyppinen kuva korostaa maskuliinisuutta ja sankarillisuutta, minkä vuoksi paikallisella tasolla näyttäisi olevan tarve löytää arjen samaistumispinta poliitikkojen ”megaprojektiin”, jolloin paikallinen pohjoiseen liittyvä historian käyttö korostuu.

Kouluopetuksessa on niin ikään otettu vauhtia uuden Venäjän arktisen identiteetin rakentamiseen. Vuonna 2016 annetut pedagogiset suositukset arktisen alueen historian oppituntin järjestämiseksi on otettu tehokkaasti käyttöön. Oppitunti *Arktika - Venäjän julkisivu* lähtee liikkeelle siitä, että Venäjä on tunnustetusti maailman johtava arktinen valtio. Historianopetuksen sääteleminen ja yhden historian vaatimus ovat Venäjällä usein tavattuja historian käytön muotoja, joita on myös museoiden kautta tuotettu kuva menneisyydestä.

Nenetsian piirikunnan pääkaupungissa Narjan-Marissa onkin valjastettu museo-luonnonpuisto Pustozersk arktiseen identiteettiprojektiin. Pustozerskin kaupunki perustettiin vuonna 1499 välietapiksi pohjoisen ja Siperian valloitusretkiä varten. Kaupunki lakkasi olemasta jo viime vuosisadan alussa ja viimeinen asukaskin jätti paikan vuonna 1964. Muutama vuosi sitten museon kehittämiseksi luotiin ekskursion *Pustozersk – Venäjän ensimmäinen arktinen kaupunki*, jolla haluttiin lisätä vierailijoiden ja turistien määrää. Arktinen ilmeisesti ajateltiin tässä yhteydessä positiiviseksi epiteetiksi, jonka avulla myös syrjäisempi Narjan-Mar voisi hyötyä alueen identiteettiprojektista.

Tällä hetkellä Venäjällä on käynnissä arktisen alueen hallinnan tehostaminen. Jokunen vuosi sitten perustettu arktinen komissio on saanut uuden puheenjohtajan, jonka johdolla toimintaa aiotaan tehostaa ja koordinoida. Arktista vyöhykettä säätelevä laki tultaneen myös hyväksymään vuoden 2018 loppuun mennessä. Alueen hallinta keskittyy pienelle piirille, kun komission jäsenmäärää halutaan pudottaa roimasti. Ehkä myös kiistely Venäjän arktisesta pääkaupungista saa vihdoinkin pisteen, kun paljon keskustelua herättänyt Pietarin arktinen komissio aloitti työskentelynsä julistautuen samalla arktisen alueen pääkaupungiksi.

Venäjän vallanpitäjät tarvitsevat nyt pohjoisen rajattomia seutuja perivenäläisen tilan kaipuun kohteeksi. Venäjä on vuoden 2014 jälkeen hiljalleen kääntänyt yhteistyökäytäntönsä länneistä muihin ilmansuuntiin. Pohjoisessa ovat läsnä ne elementit, joiden avulla valtio voi osoittaa suuruuttaan valloittamalla merenpohjia ja tekemällä mahdottomasta mahdollista. Artur Tšilingarov onkin todennut, että asettamalla Venäjän lipun pohjoisnavalle merenpohjaan Venäjä teki sen, mitä mikään muu valtio ei kykene tekemään.

Susanna Pirnes

Kirjoittaja on väitöskirjatutkija Arktisessa keskuksessa, Lapin yliopistossa